

KIRGIZİSTAN-TÜRKİYE MANAS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**BAĞIMSIZLIK SONRASI KIRGIZİSTAN
YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

(DOKTORA TEZİ)

Kurtuluş Savaş KAZAK

Danışman

Prof. Dr. Akматали ALİMBEKOV

BİŞKEK 2019

ÖZ

Yazar	: Kurtuluş Savaş KAZAK
Üniversite	: Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi
Anabilim Dalı /	: Eğitim Bilimleri
Tezin Niteliği	: Doktora Tezi
Sayfa Sayısı	: xxv + 268
Mezuniyet Tarihi	: 25 /06 / 2019
Tez Danışman(lar)ı	: Prof. Dr. Akmatalı ALİMBEKOV

BAĞIMSIZLIK SONRASI KIRGIZISTAN YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışmanın amacı Kırgızistan yükseköğretim sisteminde yaşanan problemler ve bu problemlerin çözümü amacıyla geliştirilen politikaların üniversitelere yansıma durumlarını incelemektir. Betimsel nitelikteki araştırmada karma yöntem araştırmasına uygun olarak nicel ve nitel araştırma desenleri bir arada kullanılmıştır. Araştırmanın veri toplama sürecinde araştırmacı tarafından geliştirilen Yükseköğretim Algı Ölçeği, politika belgelerinin incelenmesi için doküman incelemesi ve yönetici görüşlerinin elde edilmesi için görüşme yöntemleri kullanılmıştır.

Araştırmanın nicel veri toplama aracı için çalışma grubu 2017 yılında Kırgızistan'ın farklı yükseköğretim kurumlarında görev yapan 375 öğretim elemanından oluşmaktadır. Çalışma grubunda yer alan ve tabakalı örnekleme yöntemi göre belirlenen 375 öğretim elemanından, % 5,9 u Profesör, %19,5'İ Doçent, %8,3'ü Dr. , %56'sı öğretim görevlisi ve %10,4'ü diğer akademik işgörenlerden oluşmaktadır. Araştırmada doküman incelemesi kapsamında bağımsızlık döneminde geliştirilen ve yükseköğretimi doğrudan ilgilendiren 35 politika belgesi incelenmiştir. Ayrıca araştırma kapsamında 3'ü önceki dönemlerde Milli Eğitim ve Bilim Bakanlığı Bakan Yardımcılığı, 2'si geçmişte Rektörlük görevi almış 5 yükseköğretim yöneticisi ile yarı yapılandırılmış görüşme formu yoluyla görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın farklı veri toplama araçlarından elde edilen bulguları tartışma bölümünde üçgenleme yoluyla birleştirilmiştir.

Araştırma sonucunda Kırgızistan yükseköğretim sisteminin bağımsızlığın ilk yıllarında karşılaştığı krize rağmen ayakta kalması ve ulusal yükseköğretim sisteminin kurulması, uluslararasılaşma ve Bologna Sürecine yönelim, demokratikleşme, idari ve bilimsel özerklik, örgüt içi adalet ve örgütsel doyum, sistemin yapı ve işleyişindeki belirsizliklerin giderilmesi gibi konularda başarılı olduğu belirlenmiştir. Diğer yandan bilimsel gelişim, yükseköğretimin finansmanı ve yükseköğretim kalitesi alanında büyük sorunların devam etmekte olduğu görülmektedir.

Yükseköğretim politikalarının geliştirilmesinde önemli alanlarda gerekli düzeyde hızlı davranılmasa da olumlu adımların atıldığı tespit edilen sonuçlardır. Politika belgelerinin birçok belirsizliği ortadan kaldırdığı ancak çoğunlukla başka

ülkelerin yükseköğretim politikalarından esinlendiği ve yerel şartlara uygun, özgün politikaların geliştirilemediği belirlenmiştir.

Yükseköğretim sisteminde yaşanan sorunlardan bazıları öğretim elemanlarının maaşlarının yetersizliği, bilimsel çalışmalar için finansman kaynakları bulmakta yaşanan zorluklar, üniversitelerin toplum ve iş çevreleri ile ilişkileri, milli değerlerin korunması, mezunların istihdamı, teknolojik altyapı gibi konularda yaşanan eksikliklerdir.

Problemlerin birçoğunun temelinde yer alan yükseköğretimin finansmanı alanında kamunun finansmanda yetersiz kalması, öğrenim ücretlerinin temel kaynak olması ve kaynak çeşitliliğinin sağlanamaması yatmaktadır.

Yükseköğretim sisteminin temel sorunlarından birisi yükseköğretim kalitesinin yetersizliğidir. Bu alanda akreditasyon süreçlerinin özel ajanslara devredilmesi geliştirilen başarılı politikalardandır. Yükseköğretim alanında geliştirilen politikaların uygulamaya yansımalarının önünde bazı engeller bulunmaktadır. Bunlar, geliştirilen politikaların uygulanma süreçlerinin kontrol ve finansman sistemlerinin geliştirilmemesi, kaynak yetersizliği ve geliştirilen politikalar hakkında paydaşların yeterli bilinç düzeyine ulaşamaması sayılabilir.

Anahtar Kelimeler; *Kırgızistan, yükseköğretim sistemi, yükseköğretim yönetimi, yükseköğretim politikaları, uluslararasılaşma, yükseköğretim problemleri, eğitim yönetimi, eğitim politikaları*

Даярдаган	: Куртулуш Саваш КАЗАК
Университет	: Кыргыз-Түрк «Манас» Университети
Багыты	: Педагогика
Иштин сыпаты	: PhD докторантура
Беттердин саны	: xxv + 268
Бүтүрүү датасы	: 25 /06 / 2019
Илимий жетекчи	: Проф.Др. Акматалы АЛИМБЕКОВ

ЭГЕМЕНДҮҮ КЫРГЫЗСТАНДА ЖОГОРКУ КЕСИПТИК БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫНЫН АНАЛИЗИ

Бул илимий иштин максаты Кыргызстандын жогорку билим берүү системасында орун алган көйгөйлүү маселелер жана аларды чечүү максатында иштелип чыккан саясаттардын университеттерге кантип чагылдырылганын изилдөө болуп саналат. Баяндоо түрүндөгү изилдөөдө аралаш ыкмасындагы изилдөөгө ылайык сандык жана сапаттык изилдөө көрсөткүчтөрү бирге колдонулган. Изилдөө үчүн берилиштерди топтоо процессинде изилдөөчү тарабынан иштелип чыккан *Жогорку билим берүүнү өздөштүрүү шкаласы*, бул багытта иштелип чыккан программалык документтерди изилдөө үчүн документтердин анализи жана жетекчилердин көз караштарын билүү үчүн алар менен маектешүү ыкмалары колдонулган.

Сандык берилиштерди топтоо үчүн изилдөөнүн иш тобу катмардык иргеме ыкмасы менен 2017-жылы Кыргызстандын ар башка жогорку окуу жайларында кызмат кылган 375 окутуучу курамынан түзүлгөн. Иш тобунда орун алган жана катмардык иргеме ыкмасы менен аныкталган 375 окутуучу курамдын 5,9%ы профессор, 19,5%ы доцент, 8,3%ы доктор, 56%ы ага окутуучу жана 10,4%ы башка академиялык кызматкерлер болушкан. Изилдөөнүн иш-кагаздарды иликтөө алкагында өлкө эгемендүүлүктү алгандан кийинки мезгилде иштелип чыккан жана жогорку билим берүү тармагына түздөн-түз тиешеси болгон 35 программалык документ иликтенип чыккан. Ошондой эле, изилдөөнүн алкагында өз убагында Элдик билим берүү жана илим министринин орун басары кызматында иштеген 3, жана мурда ректор болуп иштеген 2 респондент, бардыгы болуп 5 жогорку билим берүү тармагындагы жетекчилер менен жарым структуралык интервью (semi-structured interview) формасында маектер уюштурулган. Изилдөөнүн ар кандай берилиш топтоо куралдарынын жардамы менен алынган жыйынтыктар талкуулоо бөлүгүндө методологиялык триангуляция ыкмасы менен бириктирилген.

Изилдөөнүн соңку бөлүгүндө Кыргызстандын жогорку билим берүү системасы эгемендүүлүктүн алгачкы жылдарында жаралган каатчылыкка карабастан кыйынчылыктарга туруштук берип, улуттук жогорку билим берүү системасынын түптөлүшү, интернационалдашуусу жана Болонья процессине багыт алышы, демократизация, административдик жана илимий өз алдынчалык, уюм ичинде адилеттүүлүк жана эмгекке канааттангандык, системанын структурасында жана иштөөсүндө белгисиздиктердин жоюлушу сыяктуу

маселелерде ийгиликтүү болгону белгиленген. Ошол эле учурда, илимий өнүгүү, жогорку билим берүү тармагын каржылоо жана жогорку билим берүүнүн сапаты сыяктуу багыттарда курч көйгөйлүү маселелер дагы эле уланып жатканы байкалган.

Жогорку билим берүү багытында саясаттарды иштеп чыгууда маанилүү багыттарда тийиштүү деңгээлде тез аракеттер көрүлбөсө да, оң өнүктө кадамдар жасалып жатканы аныкталып, жыйынтыктар арасында көрсөтүлгөн. Программалык документтер көптөгөн түшүнбөстүктөрдү жойгону, бирок ошол эле кезде алардын көбү башка өлкөлөрдүн үлгүлөрүнөн алынганы жана жергиликтүү шарттарга ылайыктуу артыкча саясаттар иштелип чыкпаганы да белгиленген.

Жогорку билим берүү системасында орун алган көйгөйлүү маселелердин арасында окутуучулардын эмгек акыларынын аздыгы, илимий кызматкерлер үчүн акча булактарын издөөдөгү кыйынчылыктар, университеттердин жалпы коом жана бизнес чөйрөлөрү менен алакалары, улуттук баалуулуктардын корголушу, бүтүрүүчүлөрдүн иш менен камсыздалышы, материалдык-техникалык жабдылгандык сыяктуу маселелерде кемчиликтер көрсөтүлгөн.

Көйгөйлүү маселелердин бир тобунун өзөгүндө орун алган жогорку билим берүүнү каржылоо маселеси жалпы мамлекеттин капчыгынын жукалыгынан, контракттык окуу акылары негизги каржы булагы катары кабыл алынышына жана каржылык булактардын ар түрдүүлүгүнүн камсыздала албагандыктан келип чыгууда.

Жогорку билим берүүнүн начар сапаты жогорку билим берүү системасынын негизги проблемаларынын бири. Бул багытта аккредитациялоо иштери жеке менчик агенттиктерге өткөрүлүшү туура жүргүзүлгөн саясаттардын мисалдарынын бири болуп эсептелет. Жогорку билим берүү багытында иштелип чыккан саясаттарды ишке ашыруунун алдында айрым тоскоолдуктар пайда болууда. Иштелип чыккан саясаттарды жүргүзүүнү көзөмөлдөө жана каржылоо системаларынын иштелип чыкпагандыгы, ресурстардын жетишсиздиги жана иштелип чыккан саясаттар жөнүндө кызыктар тараптардын жетишерлик маалымат ала албагандыгы ушундай тоскоолдуктар катары эсептеле алат.

Түйүндүү Сөздөр: *Кыргызстан, жогорку билим берүү системасы, жогорку билим берүүнү башкаруу, жогорку билим берүү саясаттары, интернационалдашуу, жогорку билим берүүнүн проблемалары, окутуу-тарбиялоону башкаруу, билим берүү саясаттары.*

АБСТРАКТ

Автор	: Куртулуш Саваш КАЗАК
Университет	: Кыргызско-Турецкий университет «Манас»
Направление	: Педагогика
Степень диссертации	: PhD докторантура
Количество страниц	: xxv + 268
Дата Выпуска	: 25 /06 / 2019
Научный руководитель	: Проф.Др. Акматалы АЛИМБЕКОВ

АНАЛИЗ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В НЕЗАВИСИМОМ КЫРГЫЗСТАНЕ

Целью данной диссертационной работы является исследование проблем в системе высшего образования Кыргызстана, а также изучение влияния политик на высшие учебные заведения, разработанных с целью поиска путей преодоления проблем в высшем образовании. В описательном исследовании были одновременно использованы качественные и количественные показатели, в соответствии с требованиями исследований смешанного метода. В процессе сбора данных для исследования, была применена *Шкала восприятия высшего образования*, разработанная самим исследователем, также были использованы такие методы, как анализ документов – для изучения программных документов, и интервьюирование руководителей высшего образования - для получения их мнений.

Для сбора количественных данных, рабочая группа исследования была создана по методу расслоённой выборки и состоит из 375 преподавателей, работающих в 2017 году в различных высших учебных заведениях Кыргызстана. Из них – 5,9% профессора, 19,5% доценты, 8,3% доктора наук, 56% старшие преподаватели, 10,4% другие академические работники. В рамках исследования, по методу анализа документов, были проанализированы 35 программных документов, определяющие политику высшего образования, которые были разработаны после обретения Кыргызстаном независимости. Также, в рамках исследования, были проведены встречи в формате полуструктурированных интервью с 5 респондентами – руководителями в сфере высшего образования, 3 из которых в своё время занимали должность заместителя министра Народного образования и науки, и 2 бывших ректора. Научные выводы, сделанные по результатам сбора данных различными методами, были скомбинированы в разделе Дискуссия настоящей диссертации по способу методологической триангуляции.

В последней части исследования идёт речь о том, как, несмотря на кризис, возникший в первые годы независимости страны, система высшего образования Кыргызстана смогла противостоять трудностям. Достигнуты значительные

успехи в следующих направлениях: была создана национальная система высшего образования, начались интернационализация, демократизация высшего образования, ориентация к Болонскому процессу, появилась административная и научная самостоятельность, внутриорганизационная справедливость и удовлетворённость работой сотрудниками, устранена неопределённость в структуре и функционировании системы. Вместе с тем, по сей день наблюдается наличие острых проблем в таких вопросах, как слабость научного развития, недостаточное финансирование высшего образования, низкое качество высшего образования.

Несмотря на то, что разработка политик в сфере высшего образования проводилась в недостаточно быстром темпе, было определено то, что сделаны шаги положительного характера в данном направлении. Выяснилось, что хоть программные документы во многом и устранили многие пробелы в системе, однако в то же время, они были подготовлены разработчиками, которые вдохновились опытом других стран, и не учитывали специфику местного высшего образования.

Говоря о проблемах в системе высшего образования, указаны такие недостатки и вопросы, как низкая заработная плата преподавателей, трудности в поиске денежных источников для научных проектов исследователей, связи высших учебных заведений с общественностью и бизнес-средой, защита национальных ценностей, трудоустройство выпускников, материально-техническое оснащение.

Недостаточное финансирование высшего образования, являясь одной из основных причин многих проблем системы, происходит из-за недостатка денежных средств в казне государства, также государственные высшие учебные заведения относятся к денежным поступлениям от контрактного обучения как к единственному источнику доходов, и не проводится достаточной работы по поиску других источников финансовых ресурсов.

Низкое качество высшего образования является одной из острых проблем системы. Одним из положительных примеров проведения правильной политики в данном направлении является передача процесса аккредитации частным агентствам. Однако, в процессе реализации политик, разработанных для высшего образования, появляются некоторые препятствия. Отсутствие систем контроля и финансирования осуществления разработанных политик, нехватка денежных ресурсов, а также неосведомлённость и недостаточная информированность заинтересованных сторон о разработанных политиках являются одними из барьеров развития системы высшего образования.

Ключевые Слова: *Кыргызстан, система высшего образования, управление высшим образованием, политики разработанные для высшего образования, проблемы высшего образования, управление учебно-воспитательным процессом, политики образования.*

ABSTRACT

Author : Kurtuluş Savaş KAZAK
University : Kyrgyz Turkish Manas University
Department : Educational Sciences
Type of Thesis : Doctorate
Number of pages : xxv + 268
Date of Graduation : 25 /06 / 2019
Thesis Advisor : Prof. Dr. Akmatalı ALİMBEKOV

ANALYSIS OF THE HIGHER EDUCATION SYSTEM IN INDEPENDENT KYRGYZSTAN

The purpose of this study is to examine the problems faced in the higher education system of Kyrgyzstan and the reflection of policies developed for the solution of these problems to the universities. In this descriptive study, quantitative and qualitative research designs were used in combination suitably for mixed method research. During the data collection process, the Higher Education Perception Scale developed by the researcher was used along with document reviews for reviewing policy documents and interview methods for collecting administrators' opinions.

For the quantitative data collection tool of the study, stratified sampling is used with a study group consisting of 375 teaching staff working in different higher education institutions in Kyrgyzstan in 2017. Among the 375 teaching staff in the study group that is determined according to the stratified sampling method, 5,9% are professors, 19,5% are associate professors, 8,3% are Ph.D.'s, 56% are lecturers and 10.4% are other academic workers. Within the scope of document review, 35 policy documents written in the independence period and directly related to higher education were examined. In addition, interviews were conducted with five higher education administrators -three former ministers and deputy ministers of National Education and Ministry of Science and two former rectors. The findings of the study from different data collection tools were combined with triangulation in the discussion section.

As a result of the research, it has been determined that the Kyrgyzstan higher education system has survived despite the crisis in the first years of independence and has been successful in issues such as establishment of national higher education system, internationalization and orientation to Bologna Process, democratization, administrative and scientific autonomy, organizational justice and organizational satisfaction, and the elimination of uncertainties in the structure and operation of the system. On the other hand, major problems in the field of scientific development, financing of higher education, and higher education quality have been observed.

Although not as fast as needed, it has been ascertained that positive steps have been taken in important areas related to the development of higher education policies. It has determined that policy documents eliminated many uncertainties but were often inspired by higher education policies of other countries and that original policies were not developed according to local conditions.

Some of the problems in the higher education system are the inadequacy of the salaries of the teaching staff, the difficulties in finding resources for scientific studies, the relations of the universities with the society and the business environment, the protection of national values, the employment of graduates, the technological infrastructure.

Underlying factors of the deficiency of financing of higher education, which is the basis of many of the problems, are the insufficiency of public financing, tuition fees being the main income factor, and the lack of resource diversity.

One of the main problems of the higher education system is the insufficiency of higher education quality. The transfer of accreditation processes to private agencies in this area is one of the successful policies developed. There are some obstacles to the implementation of policies developed in the field of higher education. These may include the failure to establish control and financing systems for the implementation of the policies developed, the lack of resources and the lack of adequate awareness of the partners about the policies developed.

Keywords; *Kyrgyzstan, higher education system, higher education administration, higher education policies, internationalization, higher education problems, education management, education policies*